

Makale Gönderilme Tarihi / Article Submission Date: 31-05-2020

Makale Kabul Tarihi / Article Acceptance Date: 31-08-2020

Araştırma Makalesi / Research Article

INTERNATIONAL JOURNAL OF VOLGA - URAL AND TURKESTAN STUDIES (IJVUTS), VOLUME 2, ISSUE 4, P. 292 - 305.

ULUSLARARASI İDİL - URAL VE TÜRKİSTAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (IJVUTS), CİLT 2, SAYI 4, S. 292-305.

ATILLA İLHAN VE MAĞCAN CUMABAYEV'İN ŞİİRLERİNDE

MİTOLOJİK UNSURLAR; SU VE ATEŞ

Banu NAGASHBEKOVA¹ & Zhazira KOKBAS²

Özet

İnsanoğlunun kuşaktan kuşağa devam eden tarihi mirasları olarak bilinen mitler, gelecek olayları anlatan hikâye, insanın beş sezgisini, gizli kaos şeklini betimleyen olağanüstü dil, sezgi görüntüleri ile bilinçli düşünce dili arasındaki boşluğu doldurur ve kabilenin, milletin, halkın öz bilgisinin temeli olarak bilinir. Bu çalışmada, Atilla İlhan ile Mağcan Cumabayev'in şiirlerinde Güneş ve Ateş kavramları mitik açıdan bakılacaktır. Yazarların güneşin ve ateşin kültürel kodu olan mitik unsurları çağdaş edebiyata ilettiği görülecektir. Aşk, kahraman, kendini bulma, gelecek nesillere öğüt verme, vatan ve bunun gibi birkaç konuda işlenen eserlerinden yola çıkarak şiirdeki güneşin ve ateşin önemini, eskilerden kalan tanrı-güneş, tanrı-ateş mitlerine başvurulmuştur.

Anahtar kelimeler: Mit, Mitoloji, Şiir, Güneş, Ateş, Türk ve Kazak.

MYTHOLOGICAL ELEMENTS IN ATILLA İLHAN AND MAGCAN CUMABAYEV POEMS

Abstract

Myths, known as the historical heritages of mankind ongoing from generation to generation, fill the gap between the images of intuition and the language of conscious thought through the story narrating future events, the extraordinary language describing the five intuitions of humankind, the hidden form of chaos, and are acknowledged as the basis of the self-knowledge of the tribe, the nation, the community. In this study, the concepts of Sun and Fire in the poems of Atilla İlhan and Mağcan Cumabayev are examined from a mythical perspective. It has been observed that they have transmitted the mythical elements, which are the cultural codes of the sun and fire, to contemporary literature with their own interpretations. The myths of the god-sun, god-fire, which remain from the ancients, were used in order to demonstrate the importance of the sun and fire in their poetry based on their works on love, heroism, finding the self, exhorting to future generations, homeland and a few other similar topics.

Key Words: Myth, Mythology, Poetry, Sun, Fire, Turkish and Kazakh.

¹ Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, E-posta: nakhysbekova@gmail.com. ORCID: 0000-0003-1200-4124.

² Avrasya Devlet Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Kazakistan. E-posta: kokbas.zhazira@mail.ru. ORCID: 0000-0002-6593-0474.

Giriş

Kuşaktan kuşağa yayılan mit, toplumun farklı etkisiyle ortaya çıkan halk öyküsüdür. Mitoloji tarihi belgeleme girişimi değildir. Üstelik, anlattığı masalların nesnel gerçeklik taşıdığını savunmaz. Roman, opera ya da bale gibi mite de yalandan inanılır. Parçalanmış, trajik dünyamızı yücelten, “ya olsaydı?” sorusunu sorarak felsefeye, bilime ve teknolojiye yol gösteren, yepyeni olanakları görmemize yardım eden bir oyundur (Armstrong, 2014: 12). Mit yalnızca insanların yaşamlarından bir anlam çıkarmalarına yardım etmekle kalmadı, insan aklının onlar olmaksızın ulaşamayacağı alanları açığa çıkardı. Psikolojinin ilk biçimiydi mit. Yeraltı dünyasına inen, labirentlerde yollarını bulan ve canavarlarla çarpışan tanrıların ya da kahramanların başlarından geçen öyküleri ruhun gizemli işleyişine ışık tutup insanlara içlerinde kopan fırtınalarla nasıl baş edeceklerini gösterdi. (Armstrong, 2014: 13)

Amerika bilim adamı Richard Chase “Myth as Literature” başlıklı çalışmasında “Mitin kelimesinin *hikâye* olduğunu söyler ve bir anlatı veya bir şiir olduğunu, üstelik mit, insan hayallerinin estetik yaratılışını hesaba katan bir edebiyattır” diyerek sözlerini ispatlamaya çalışır. “Buna göre ilk mitolojik anlatıları, onlardan doğmuş, epope, destan, masal, legend vs. gibi diğer edebî türleri edebiyatın ilk başlangıç noktaları olarak ele almalı ve edebiyatın tarihî seyri incelenirken mitolojik metinlerden başlanılmalıdır. Burada şüphesiz tarihî süreç içerisinde tedricî bir gelişim söz konusudur ve bu gelişim dikkate alınmadan yapılacak araştırmalar yarım ve eksik kalacaktır (Tökel, 2012: 23).

Mitoloji, edebiyatı bir peri masalı, kahramanca bir epos (arka planı mitle bağlantılı olan) ve görsel sanat, ritüeller ve halk festivalleri aracılığıyla etkiler. Kazak bilim adamı, türkolog, şair Amirhan Balkıbek “Şair Apolojisi” adlı kitabında şöyle tespitlerde bulunur. “Yazar, yazdığı eserlerini bir mite çevirecekler ve mit’i yazarlar üretmiştir diye sonuca varır. Bunu söyledikten sonra kendi yorumlarını katarak ve ispatlarla delil eder. Bazı mitlerin, efsanelerin yazarları belli değildir. Örneğin bildiğimiz Homeros’un “İlyada”sı tarihi eser olmakla birlikte Ovidius’un “Metamarfoza” eseri mitik açıdan Avrupa’da hatta tüm dünyada en önemli sayılmıştır. Gördüğümüz iki şahıstan birisi yazar birisi de şairdir. “Güneşe yetişeceğim diye kendini kurban eden Phaeton’un kazası ve Truva savaşını, biri uzayda gerçekleşen diğeri ise yeryüzünde olan tarihi olaylar şair hayaliyle ve ilhamla yazılıp, sanata yansıdığını bugünün bilimi net şekilde ispatlamadı mı?” diyerek vurgular (Balkıbek 2015: 13). İnsanoğlu kendi yaşadığı tarihi belli bir tarihçinin eserleriyle ve coğrafi açıdan bulunan buluntularla ispatlamış durumdadır. Bunları derleyip, toplayıp kendi hayal gücünü kullanarak yazarlar miti ortaya çıkarmış olarak bilinen yazarlardır. Şair kendi bilimsel inceleme kitabında; “Gerçekten de

miti orataya çıkarırlar, yani yazarlar, anlatılarında olaydan çok uzaklaşmamışlardır. Onlar ancak yaşanmış olayları vadi ve ovalarda yaşayanların diliyle birleştirip, ustaca güzel sanat haline getirmiştir. Belki bugünün nesillerinin algılayamadığı sorun, eski dönemlerdeki bozkırlarda yaşayanların serbest tarzdaki şiirlerde kullandığı bir yöntemdir.”(Balkıbek 2015: 15) Bilindiği gibi, Mit ile Edebiyat birbirine bağlılığını burada göstermektedir. Brunel “edebi mitleri, istensin ya da istenmesin mitlerin bize tamamen edebiyat katmanıyla kaplanmış bir şekilde ulaşmış hali” olarak değerlendirir (Balkıbek 2015: 11). Böylece, mitin anlatma işleviyle edebiyatın açıklama ve ortaya çıkarma (keşfetme) işlevleri birleşerek, edebiyat ile mitler arasındaki ilişki sürekli hale gelir. Brunel’in bu sözlerinden, edebiyatın, mitlerin bir çeşit tamamlayıcısı rolünü üstlendiği çıkarımı yapılabilir. (İşler 2015: 188) “Mitler, edebiyat aracılığıyla, kendilerine özgü kapalı anlamlarından ve kutsallık işlevlerinden uzaklaşarak, daha anlaşılır hale gelirler” (De Rougemont 1939: 203). Amirhan Balkıbek yine bir yazısında şu şekilde yazar; “Eski Yunan eserlerinden biri Platonus’un *Timey*, ile *Kriti* adlı eseri İlyada’nın ünlü dehalarından olan Solon’un ağzından şiir halinde Platonus’a kadar gelmişti. Platonus genelde hikayesinde hayal gücünü kullanır, bu hakikata dayalıdır. Solon’a güvenerek kendi felsefi mitik eserini ortaya çıkarmıştır. Sözel olarak aktarılan mitoslar, aynı zamanda edebiyatın temel türleri olan roman, hikâye, şiir gibi türlerin sahip olduğu karakter ve zaman anlayışına da sahiptirler”.

Olağanüstü kahramanların anlatısı şeklinde okunabilecek mitos, mutlaka tematik perspektife sahiptir. Dünyanın yaratışını anlatan kozmogoni mitleri, evrenin sonunu anlatan eskatoloji mitleri hep bu bağlamda belirli anlam epistemeleri ihtiva ederler. İşte mitosun edebiyata yaklaştıran en önemli özellik, bu anlam bağıntısının içinde kodlanmasıdır.

Edebiyata kaynaklık eden anlatıların ilk çağlardan beri sözel olarak aktarıldığı, matbu çağının gelmesiyle bunların kitaplaştırıldığı bilinen bir gerçektir. İlkel çağlarda belli kültürel aktarıcılar (Şamanlar, saz şairleri) tarafından aktarılan mitos, logosla karşı karşıya geldikten sonra aktarım sürecini yazılı kaynaklara (kutsal kitaplar, rasyonalist romanlar ve edebî türler) nakl eder (Balcı, Tınkır, 2017: 97). Kazakistan’ın Devlet Bilim Akademisinin akademisyeni, Prof. Dr. Seyit Kaskabsov: “İnsanlar her dönemde mitler icat etmiştir. İlk mitler eski insanların ilk kez kendini insan olarak görmeleri, doğadan uzaklaştıkları da grup halinde birleşip sonra ortaya çıktığı şüphesizdir” (Kaskabsov 2002: 322) kendi araştırmasında bahseder.

Mit ve edebiyat ilişkisini konu alan ünlü filozoflardan biri de Nietzsche’dir. *Tragedya’nın Doğuşu* adlı eserinde sanatın kaynağını doğrudan mitik epistemeye dayandıran Nietzsche, bunu *Apollon-Dionysos* diyalektiği paralelinde kurgular. Nietzsche’nin felsefesinde

Apolloncu kanat insan ruhunun bilgeliğini temsil ederken *Dionysosçu* kanat coşkuyu, aşkı temsil etmektedir. Mit ve edebiyat ilişkisi konusunda ortaya atılan bir diğer araştırma alanı ise, mitik motiflerin kalıpsallaştırılmasıdır. *Otto Rank, Joseph Campbell, Lord Raglan, Hanh* gibi araştırmacılar, edebi metinlerde geçen mitik motiflerin belli bir kalıp etrafında döndüğünü (kahramanlık arketipi, stabil muhteva) tespit ederek bu alanda önemli çalışmalar ortaya koymuşlardır (Balcı, Tınkır, 2017: 101). Kısaca, Mitoloji ile Edebiyatı benzediğini söyleyebiliriz.

Atilla İLHAN ve Mağcan CUMABAYEV

Atilla İlhan, **15 Haziran 1925**'de Menemen'de dünyaya gelir. Babası Muharrem Bedreddin Bey, Gürünlü bir ailenin çocuğudur (İlhan, 2010: 11). Babası sayesinde küçük yaşlardan itibaren edebiyata ilgi duymaya başlayan İlhan, ilk ve orta öğreniminin bir kısmını İzmir'de tamamlar. Öğrencilik yıllarında ilk şiirlerini yazmaya başlamıştır. Atilla İlhan şiirinde gerilimli bir hava hakimdir ve yarattığı karakterler bunalımlıdır. Genel olarak bireyin, özel olarak devrimci bireyin psikolojisine odaklanır. Atilla İlhan şiirinde aşk teması oldukça önemlidir. Bu aşk şiirlerinin öznesi hayali kadınlardır. İlhan şiirlerinde mitik unsurları da iyi şekilde işletebilmiştir. Güneş ve ateşin önemini diğer mitik unsurları, Yunan ve Türk mitolojisinde yer alan tanrıları şiirin merkezi olarak göndermeyle anlatmıştır (Ayaza ışık lisesi özel dergisi 2011).

Kazakların önde gelen şairlerinden biri Mağcan Cumbayev 1893 yılında Kuzey Kazakistan'daki Sasık köyünde doğmuştur. 20.yüzyılın yarısında yaşayan şair Sovyetler Birliği sırasında hayatını sürdürür. Birçok zorluk ve çile gören halkı için şiirlerinde bunları yansıtır. Hem öfkeli hem de geleceğe umutla bakan yazar Abay'dan beslenip, kendine ilham verir. Şiirlerin çoğunda mitolojik unsurları işlemiştir. Güneş'i, Ay'ı, Ateş'i, Yıldız'ı, Dağ ve Gökyüzünü sık sık işler. En çok kullandığı unsur da Güneş ve Ateş. Mitolojiye göre ilk insanlar her şeyin üstünde ve her şeye hâkim olan Güneş'e tapıyorlardı. Güneşin karşısında insan gövdesinin fizyolojik, hareketlerle alana çıkan ilk hayranlık sesleri ilk kelimeleri yaptı. Ve şüphesiz ki bunlar yalnız Güneşin vasıflarını anlatıyordu (Charles F. Jean, 1923: 26).

Kazakların kökeni Türk olduğu için bunlar aynı mit ve mitolojik kavramın etrafında düşünürler ve algırlar. Eski dönemlerdeki mit'in çıkış tarihi ve onların anlatılması ortak olmuştur. Türk mitolojisi, Türk sanatında olduğu gibi Orta ve İç Asya'da paleolitik devirden beri gelişip bozkır kültüründe yeniden biçimlenen ve proto- Türklerce (kendi katkılarıyla beraber) farklı bir bütün hâline getirilerek yeniden ortaya çıkan bir oluşum sürecine sahiptir. Tarihî gelişimi içinde Hunlardan Köktürlere, Köktürklerden Uygurlara oradan da değişik

Türk coğrafyalarının kollarına (*Kırgız- Türkmen- Karakalpak- Azeri- Başkurt- Yakut- Altay vb.*) ayrılarak devam eden Türk mitolojisi, alışlageldik bir kozmogoni miti ile başlar (Balcı, Tınkır, 2017: 52). Mağcan'ın Ot (Ateş) şiirinde Güneşle ateşi bir sayar ve kendinin Güneşin oğlu ve Ateş olduğunu isptalamaya hem de mitik açıdan kozmik merkeze bağlar.

Güneşten doğan çocuğum.

Parıldıyorum, yanıyorum,

Sadece güneşe itaat ediyorum.

Aslum güneştir, aslum ateştir;

Sözlerim ve kısık gözlerim de ateştir.

Kendi kendime tapınıyorum.

Yerdeki tek Tanrı ateştir;

Ateşten başka Tanrı yoktur.

Diliyle sessiz seviyor.

Sevdiği şey yanıyor

Kendisi, gülümseyip yavaş yavaş yürüyor.

Rastladığımı kor haline getirir;

Kor haline getirir de yok eder.

Bunun adı ateştir.

Ben de ateşim, ben de yanıyorum.

Ateş! Sen Tanrım'ın sana tapıyorum... (Tamir, 1993: 277).

Ateş, Türk mitolojisinde kutsallık atfedilen unsurlardan bir tanesidir. Işığının güneşi sembolize etmesiyle tanrısal bir perspektif oturtulan bu mefhum, aynı zamanda ocak kültürüyle de yakından alakalıdır. Şarin güneşe ve ateşe tapması ve kendini öyle tanımlaması “yeni uyanış” veya “diriliş” olarak görülmektedir. Türk mitolojisinde aile ocağı bağlamında kurgulanan ateş, ailenin veya önemli bir kabilenin bölgesinin yanında yakılarak tanrısal kuta ve sonsuzluğa gönderme yapılır. Kazak halkının tanımında, genellikle, Güneş betimlemesinin simgelik anlamı özel sayılır. Bu tüm Türk hakları için kutsal niteliktedir. Bu mitik unsurlar batıl inançların bir parçası olarak şairlerin şiirlerinde yer almıştır. “Güneşten doğan çocuğum” satırında Güneşin ne kadar önemli olduğunu ispatlar. Güneş Türklük algısında ilk önce

yapay kahramandır. O dünyayı yenileyici, güzellik katan ve dünyayı çeşitlendiricidir. Mitik algıya göre ilk kez Güneş Tanrısı bile olmuştur. Tengricilik dini gelmeden önce halk Güneş'i tanrı olarak tanıyıp, onun evreni yaptığına inanmışlardır. Güneşi yapay, üstelik erkek adam olarak yani "Baba" anlamında, onun eşi olarak "Ana" diye anladılar. "Ateş" miti de şairin "Aslım güneştir, aslım ateştir; Ateşten başka Tanrı yoktur" satırlarında görülmektedir. Şairin içgüveni ateşe tapması ve kendini ateş görüp kendini tanrı sayması bile onun içgüveninin göstergesidir. Şair direk burada Ateş Ana veya Umay Ana Tanrısına gönderme yapar. Eski Türk mitolojisinde Ateş-Ana Tanrısı Umay Tanrı-Ana'nın tabanından yaratılmış. Onun babası kurşun, anası ise taş olmuştur. Ateş Ana kişinin mekânında, ocağında olurmuş. İnsanların yaratılışı ve onun yaşaması Ateş-Ana'nın korumasıyla ilgilidir (Janaydarov, 2006: 12).

Genelde güçlü ve sinirli kişilerde kullanılan ateş kelimesi, şairin burada kendinin ateş gibi kızgın ve güçlü olduğunu gösterir. Bunun gibi Atilla İlhan'ın "İskeletler Dansı" adlı şiirindeki bu satırda

onlar meydan ateşleri dev nefesi ejder nefesi

onlar gündelikçiler bir deri bir kemik (İlhan,2015:128), şair birçok şiirinde olduğu gibi, tanrılar dünyasına ait olan ateş imini işçilere aktararak onların yaptığı işin kutsallığına vurgu yapar. (Balcı, Tınkır, 2017: 259) *Merhaba Gökyüzü* şiiri, kozmolojik unsurların mitik algısını imgeleyen bir şiir konumundadır. "*devr-i daim*

ışıklı bir teşbih güneş sistemi

yanar mı yanar söner mi söner

büyük küçüklü gümüş küreler

şah güneşim

hey benim padişah güneşim

yedi renk eflâtun ve kızıl

ve gözle görünmez gizli ışınlar (İlhan, 2015: 61) şiirdeki satırda *şah güneşim, hey benim padişah güneşim* mısraları kutsal güneş iminden hareketle kurgulanmış mitik yöntemi barındırır. Bilindiği gibi mitolojilerde güneş, tanrısal ışığın, kutun en önemli simgesidir. Yunan mitolojisinde *Apollon* ve *Helios* ile ilişkilendirilen güneş miti; *Mısır* mitolojisinde tanrı *Ra* ile ilişkilendirilir. Şair, tanrısal sembolizmin aydınlatıcı imi olan güneş mitini arka plana alarak kahramanlık arketipini kurgular. Güneşin şah ve padişah kelimelerini nitelemesi, doğrudan kahramanlık arketipi bağlamında kurgulanmış yeniden doğuş formunu imler. Güneşin doğumu, kahramanın da doğumunu, bir başka ifadeyle kahramanın dirilişini ifade

eder. Burada kullanılan bu im, *Apolloncu* tanrısal mitosun ışıksallığı bağlamında kutsanmış bir kahramanlık motifinin kozmikleştirilmesinden ibarettir (Balcı, Tınkır, 2017: 142).

Yine burada Cumabayev'in şiirlerinden yola çıkarsak, *Peygamber* şiirinde,

Ben, güneşin oğluyum,

Gözümde güneşin ışığı var

Güneşten doğan Hun'dan

Doğan peygamber

Ben geliyorum! (Tamir, 1993: 280). Şiirde güneşin ortaya çıkışı, doğuşu ve yenilenme perspektifi vardır. Yazar tüm gücünün Güneş'ten aldığını ve ona bir Güneş-Tanrı olarak taptığını vurgular. Burada Jung'ın teorisini akla getirebiliriz. Mitler, bilim uzmanı, Jung'a göre bundan daha fazlasını dile getirmektedir. Onlar, insanın bütün bu olayları nasıl gördüğünün bir açıklamasıdır. Güneşin doğuşu, o zamanlarda tanrı-kahramanın denizde ortaya çıkmasıdır. Tanrı-kahraman arabasını göklerde sürmekte ve batıda kocaman bir anne canavar onu yutmak için beklemektedir. Tanrı-kahraman canavarın karnında denizin derinliklerini dolaşır ve gecenin yılanı ile müthiş bir mücadeleden sonra sabahleyin yeniden doğar. Bu, güneşin doğuş ve batışının fiziksel sürecini açık bir biçimde yansıtan bir çeşit açıklama olarak kabul edilebilecek çok yaygın bir mitolojik temadır (Frieda Fordham, 2011: 30-31).

Bu bağlamda İlhan'ın Marianne adlı sevgi ve aşk şiirinde:

insanın vatanı cümle âlemdir

cümle âdemoğlu seninle kardeş

tutuştun mu bir yol kalbinde ateş

dövüşür tek kişi gibi durmadan

yükselsin diyerek semaya güneş,

ölelim yaşamak için marianne" (İlhan, 2015: 139) sevgili mitosu üzerinde yazılan şiirde geçmiş ateş ve güneş unsurları, serdettiğimiz pasajda geçen */yükselsin diyerek semaya güneş/ ölelim yaşamak için marianne/* mısraları, kutsal güneş mitine gönderme yapar. Dünya mitolojilerinde güneşin doğumu genellikle; kahramanın dirilişi, yeniden doğum, gibi temler etrafında işlenir. Bu imi kullanan şair, güneşin doğumunu tanrısal diriliş mitine bağlayarak şiirde yarattığı özgürlük epistemelerini kutsallaştırmış oluyor. Eserlerde genelde diriliş, yenilenme, parlama veya benzetme şeklinde kullanılan Ateş unsuru bazen insanın ateşli sınırlı halini veya ateş gibi yandığını göstermektedir. *tutuştun mu bir yol kalbinde ateş* satırı

Prometheos mitine gönderme yaparak kalbindeki ateşten söz eder. Mağcan Cumabay'ın "Dirildim" şiirinde güneş mitinden yola çıkarak, aşk ve sevgi, gönül işine benzetme yapar.

Bugün benim kucagımda gül vardı,

bugünün gecesi benim için altın gün idi

bugün benim kucagımda güneş vardı (Tamir, 1993: 107) şiirde kendine döndümeye sebep olan aşkını bir güle ve güneşe benzeterek ve doğadaki canlıların tanrısına, güneş tanrısına gönderme yapar. **Erebus, İmera, Eros tanrılarında da gönderme yapılır.**

Sisler Bulvarı şiiri, elinin arkasında güneş duruyordu

aylardan kasımdı üşüyorduk

ağacın biri bulvarda ölüyordu

şehrin camları kaygısız gülüyordu

her köşe başında öpüşüyorduk" (İlhan, 2015:58) Şair, /elinin arkasında güneş duruyordu/her köşe başında öpüşüyorduk/ mısralarında kurguladığı mitik güneş temini kahramanın dirilişiyle karakterize ederek bu tanrısallığa gönderme yapar. Zira Frye perspektifinden bakıldığında güneşin doğuşu, kahramanın yeniden dirilişine, bir başka ifadeyle şiir bağlamında söylemek gerekirse, kahramanın sevgiliyle birlikte olmasıyla gelişen yeniden doğum mitine gönderme yapar.

kesik birer kol gibi yalnızdık

dağlarda ateşler yanmıyordu

deniz fenerleri sönmüştü

birbirimizin gözlerini arıyorduk" (İlhan, 2015: 58) Şair, Türk mitolojisindeki ocak/ateş kültürünün yarattığı mitikiteyi söndürerek *Sisler Bulvarı'nda* yaşanan trajediyi mitik bir diyagrama oturtur.

Yine Cumabayev "Peygamber" şiirinde

Sen "La havle 'ni oku, beni bekle.

Doğu'dan aydınlık geliyor

Yani ben geliyorum.

Gök gürlüyor;ben de gök gibi gürlüyorum...

Yer yüzünü karanlık kaplamış;

Yer yüzüne ışık vereceğim,

Güneş verceğim. (Tamir, 1993: 280) Tanrı-Güneş mitinden yola çıkarak, kendine dönme ve diriliş yapar, kapkaranlık olan dünyayı akli ve hafızasıyla yöneteceğini, ışıklandıracağını sonra Işık, Bilgi ve Şifa tanrısı olan Apollo'ya gönderme yaparak netleştirir. Miti tanımlama problemi adlı makalesinde *Lauri Honko*, İnsan aklının bir yansıması, dünyanın sembolik bir yapısı olarak bakılabilir. (Honko, 2010: 100-101) Burada bilindiği gibi şair şiirlerinde kendi anlayış tarzına göre onu bağdaştırarak kurgular. Bunun gibi İlhan'ın *Mustafa Kemal* şiirinde *Mustafa Kemal* kahramanlık arketipi bağlamında, Atatürk'ün şahsına yönelik kurgulanan yıkım politikalarını eleştirir. (Balcı ,Tıncır, 2017: 261)

çıngı kaymış yalazlanmış gözlerin

şol yüzünde güneş südü sıcaklık

ellerinden öperim mustafa kemal

Attilâ İlhan, *Mustafa Kemal'i Frye'cı* ilkbahar kahramanlık mitosuyla kurgular. Şiirde *Mustafa Kemal*, güneş mitinden kök alan anlam epistemisiyle kutsallaştırılır. Şair bu anlam yapısını */şol yüzünde güneş südü sıcaklık/* mısralarında kurguladığı */güneş südü sıcaklık/* söylemiyle karakterize ederek *Mustafa Kemal'i* tanrısal bir boyuta bağlar.

Atilla İlhan Mustafa Kemal'ı yükseklerden göstermek için benzetme yapıp mitleri yerinde kullanabilmiştir. Ona güvenmesi, saygı duyma insana tapma işaretleri vardır. Bunun gibi Mağcan Cumabay'ın *Ben Gençlere Güvenirim* şiirinde;

...Gözlerinde ateş yanar,

Sözlerinde alev yanar,

Onlar için namus candan kıymetlidir.

...gözledikleri gök yüzüdür

Ben gençlere güvenirim...(Tamir, 1993: 286). Görüldüğü gibi gençlere saygı duymak ve güvenmek, onları ateşe, aleve benzeterek Promotheu tanrısına bağlar. Bu bağlamda gençlerin yanması, alevlenmesini ateş-tanrıya ve kahraman gibi boy göstermelerini de *Campbellci* mitosuyla kodlar. *Peygamber* şiirdeki gibi, *Ateşli güneşin ışığından altın ateş;*

Ateş gözli, ateş canlı Hun doğmuş

Geçmiş günde ateşli güneşten Hun(Kün) doğmuş...

Ateşli güneşten ateş olup oynayarak

Ben doğmuşum...(Tamir1993: 280) Hayali masallardaki gibi mitolojik karakterler gibi, güçlü lirik karakterler Peygamber olarak kazanır. Yani, Mağcan Cumabay Kazak şiirlerine yeni mitolojik karakterler getirir” der Ş.Elevkenov” (Elevkenov, 1995: 145) Şiirde *Ben Gençlere Güvenirim* gibi gençleri bir ateş gördüğü için, onların ancak aydınlatıcı ve bilgili olarak gördüğü için bu unsurları kullanır. Burada tüm Türk halkının kökü olan Hun’un güneşin oğlu olduğunu dile getirir. Kazak mitolojisinde Hun’a (Kün) yani güneş adını veriyorlar. Güneşi dünyadaki insanoğlu kutsal görmüşler. Göçebeliler de güneşi “kudretli” saymışlar. Göçebe halkların soylarından olan Hunlar kendilerini “güneşten yaratılmışız”, “Güneş’in insanlarıyız” diye görmüşler. Hun kelimesini Kün (Hun) denilebilir. (Kamalaşulı, 2013:811) Güneş ile Ateşin bir olduğunu da burada ispatlamış olur şair. Türk mitolojisinde, mitik mekân olarak karşımıza çıkan bir başka unsur “ateş-ocak kültü”dür. Ateş, Türk mitolojisinde Tanrı Ülgen’in gökten biri siyah biri kara taş getirip ikisini birbirine sürmesi sonucu ortaya çıkmıştır (İnan, 2006; 67). Türk mitolojik sisteminde ateş veya ocak kültürünün başlıca fonksiyonu insanları, onların ailelerini beladan, hastalıktan korumak, hayvanların artışını ve evin bereketini sağlamaktır (Bayat, 2007; 116). Dolayısıyla ateşin kutsallığı onu çevreleyen “ocak” etrafında şekillenerek mitik mekân algısını meydana getirmiştir. Türk mitolojisinde evrensel göğe ait olan; yıldız, güneş, ay, ateş gibi unsurların tanrısallaştırıldığı, bu unsurlara ait tanrısal bir tasavvurun kodlandığı bilinen bir gerçektir. Şairler bu bağlamdan hareket ederek kişiyi mitik kozmosa yönlendirir.

Çıkarım

Sonuç olarak, mitolojik düşünmenin sayesinde ortaya çıkan anlamlar ile olaylar Türk şiirlerinde temiz poetikanın karaktere, güzellik nesneye dönüştüğünü Atilla İlhan ve ile Mağcan Cumabayev’in şiirleri cevap verir. Şiirlerde mitik algının yaşaması devam ediyor anlamını vermektedir. İlhan ile Cumabayev’in şiirlerine her bakıldığında yeni mitik bağlantılar bulunur, her buldukça şiirlerin güzel sanat seviyesini güzelleştirdiği görülür. Her mitik ve kozmik unsurlarda bulunan *tanrılar* kişinin kendine yönelik veya diğer insanoğluna verilen göndermedir. Türk edebiyatının ve Türk dünyasının şairleri Atilla İlhan ile Mağcan Cumabayev’in şiirlerinde bir yandan eski çağdaki mitik açıdan beslendiği diğer açıdan batı edebiyatının zemininden beslendiği görülür. Temelde *Yunan, Türk* mitolojilerine ait dönüşümlerin gözlemlendiği şiirler, şairin tematik olarak kullandığı yapının kökeninde bulunan mitik köklerle anlamlandırılırlar. Yukarıda İlhan’ın *İskeletler Dansı, Merhaba Gökyüzü, Marianne, Sisler Bulvarı, Mustafa Kemal* şiirleri ve Cumabayev’in *Ateş, Peygamber, Dirildim, Ben Gençlere Güvenirim* şiirlerinden parça halinde alınıp, sadece konu

edindiğimiz Güneş ve Ateş unsurları incelenmiştir. Böylece şiirlerdeki mitik unsurlar kültürel-mitik açıdan incelenmiştir.

Kaynakça

- Armstrong, Karen (2014). *Mitlerin Kısa Tarihi*. İstanbul: Melisa Yay.
- Balkıbek, Amirbek (2015). *Şair Apolojisi*. Almatı: Dastür Yay.
- Bachelard, Gaston (2007). *Ateşin Tinçözümlemesi*. Çev: Nail Bezel, İstanbul: Öteki Yay.
- Balcı, Yunus, Tınkır O. (2017). *Attilâ İlhan'ın Şiirlerinde Mitik Unsurlar* Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- İşler, Ertuğrul, (2015). “Edebi Mitler Üzerine-1”, *Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler uluslararası dergisi*, Cilt 3 , Sayı 6.
- İlhan, Atilla, (2015). *Yağmur Kaçağı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- İlhan, Atilla, (2015). *Duvar*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- De Rougemont, (1939). *D. L'amour et l'Occident*. Paris: Plon.
- Frieda, Fordham, (2011). *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Say Yay.
- Elevkenov, Şeriazdan, (1995). *Mağcan*. Almatı: Sanat Yay.
- Lauri, Honko. (2010). “Miti Tanımlama Problemi”. *Milli Folklor dergisi*, sayı: 59, Ankara
- Kamalaşyulı, Bikumar, (2013). *Kazak halkının salt destürleri*.
- Kaskabasov, Seyit. (2002). *Janazık (her yılki incelemesi)*. Astana.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2010). *Atilla İlhan Armağanı*. Ankara.
- Nietzsche, Friedrich, (2013). *Tragedya'nın Doğuşu*, (çev: Mustafa Tüzel), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Nietzsche, Friedrich.(2016). *Böyle Buyurdu Zerdüş*, (çev: Murat Batmankaya), İstanbul: Say Yay.
- Söylemez O.& Azap S. (2017) *Türk Dünyası Edebiyatları şiir çözümlenmeleri*, İstanbul: Kesit yayınları.
- Segal, Robert A.(2012) *Mit*, Ankara: Dost Kitabevi Yay.
- Tamir, Ferhat (1993). *Mağcan Cumabayev'in ölenleri*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Yay.

Tökel, Dursun Ali (2012). “Edebiyat Mitolojinin Mitoloji Edebiyatın Neresinde”, *Bizim Külliye*, 13/51, Elazığ .

Yaşar, Çoruhlu (2011). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul: Kabalcı Yay.

Extended Abstract

Myths, known as the historical heritages of mankind ongoing from generation to generation, fill the gap between the images of intuition and the language of conscious thought through the story narrating future events, the extraordinary language describing the five intuitions of humankind, the hidden form of chaos, and are acknowledged as the basis of the self-knowledge of the tribe, the nation, the community.

The concept of mythology is a term that covers a vast subject area which couldn't find its place in the world and continues being told to people only as legends. The word myth has generated different ideas and information through the researches of various scientists for centuries. World mythology has been generating and spreading the same idea since the genesis of humankind. There are differences in believing mythological events according to each country's own understanding.

In the critique of world literature, the myth is interpreted as the first stage of spiritual culture in the creation of the universe. The disciplines of literature and mythology are intricately connected. In some cases, literature enriches mythology and mythology enriches literature. Both of them try to describe the human, the world, the universe. After people reached the information, the regeneration of the myths has been handled owing to the artists who produced work in the literature field. The works produced in the literature field by the artists who allude to conscious-unconscious mythical meanings in their own worlds, reveal a real understanding of the myth. In this context, the production of mythical concepts in literary works such as epics, novels, poems, stories, etc. is completely an indication that literature meets myth at a point.

There is a common myth for all humanity, and every country, nation has its own myths told according to itself. For example, according to the beliefs of the Kazakhs, fairies were nomads. Even they built houses and worked as shepherds. In that case, myths count as the origin of national identity.

It is written on the pages of history that each era hallows, respects and worships according to itself. Each of their understandings, lifestyles, human perceptions and consciousness have changed and turned into not a way of worship but to myths. It is not a miracle that Kazakh and Turkish poets of the 20th and 21st centuries used the mythical elements in their poems. It is an indication that these writers used the mythical elements which were worshiped and believed in ancient times and reflected them in their works.

In this study, the concepts of Sun and Fire in the poems of Atilla İlhan and Mağcan Cumabayev are examined from a mythical perspective. It has been observed that they have transmitted the mythical elements, which are the cultural codes of the sun and fire, to contemporary literature with their own interpretations. The myths of the god-sun, god-fire, which remain from the ancients, were used in order to demonstrate the importance of the sun and fire in their poetry based on their works on love, heroism, finding the self, exhorting to future generations, homeland and a few other similar topics.

In the study, the poems of both poets containing elements of sun and fire were examined. In addition, since it does not cover all of the poems, only the parts with these elements are included. If Atilla İlhan's *Merhaba Gökyüzü* is a poem consisted of completely cosmic-mythic elements, Mağcan Cumabayev's *Ateş* is a mythical work that proves the sun and fire are one and they are gods. In this context, the knowledgeable works of the artists who have written to transfer and transmit the myth, a part of the culture, to the next generations have emerged.